

HANS HEDTOFTS INTERNATIONALE KONTAKTER & INSPIRATIONER 1923-32

Af Kristian Bruhn

Kristian Bruhn modtog Arbejderhistorieprisen 2009 for specialet *Demokraten*. En politisk-ideologisk biografi om den unge Hans Hedtoft. Her bringes et uddrag heraf om engagementet i Socialistisk Ungdoms-Internationale, som skal tillægges stor betydning for forståelsen af Hedtofts senere karriere i såvel dansk som international politik.

Hans Hedtofts politiske karriere er en af de mest bemærkelsesværdige i det 20. århundrede. I en alder af 36 år blev han i 1939 formand for Socialdemokratiet, da partiet var på sit absolut højeste. Han var Thorvald Staunings yndling og en af de mest indflydelsesrige politikere i Danmark fra 1930'erne og frem til sin død i 1955. Der findes derfor også en omfattende litteratur om såvel hans personlighed som hans politiske gerning. Der er skrevet hele tre bøger om ham. De udkom i hhv. 1953, 1955 og 1998, men er i forskningsøjemed ikke meget bevendt. De to første er skrevet af politikere, der stod ham nær og indeholder ingen henvisninger til hvilket materiale, de er baseret på. Den tredje er skrevet af en bibliotekar, er af typen "scissors-and-paste-history" og fik en hård modtagelse af historikerne.¹ Derudover findes adskillige biografiske skitser i form af artikler, som dækker næsten alle aspekter af Hedtofts politiske liv.

Hans internationale karriere har dog ikke interesseret historikerne meget, hvilket er en skam. For det første var det internationale arbejde en central del af Hedtofts interesse- og virkefelt i mellemkrigstiden. For det andet er det her, man finder hans politiske og ideologiske inspirationskilder og dermed indsigt i, hvordan hans politiske tankegang blev formet.

Danmarks socialdemokratiske Ungdom

Med oprettelsen af Kommunistisk Internationale i marts 1919 blev den internationale arbejderbevægelse delt i to. Det første udslag i Danmark af arbejderbevægelsens splittelse fandt sted i julen 1919, hvor Socialdemokratiske Ungdoms-Forbund fik valgt en ledelse, hvis flertal valgte side til fordel for Kommunistisk Internationale og i månederne efter stiftede en dansk sektion heraf i form af Danmarks Kommunistiske Parti. Ungdomsforbundets socialdemokratiske mindretal meldte sig derfor ud og oprettede i februar 1920 en ny politisk ungdomsorganisation, Danmarks so-

cialdemokratiske Ungdom (DsU), som erstatning for den tabte.

Drivkræfterne bag oprettelsen af DsU var i høj grad medlemmerne af Socialistisk Ungdomsforening for Aarhus og Omegn, hvorfor man valgte at placere hovedkontoret for den nyoprettede organisation i Aarhus. Christian Christiansen blev ansat som lønnet formand, og to år senere muliggjorde en økonomisk aftale mellem DsU og Socialdemokratiet, at DsU fik råd til yderligere at ansætte en sekretær. Valget faldt på den nu 19-årige Hans Hansen (bedre kendt som Hans Hedtoft, som han hed fra 1945 til sin død i 1955). Efter godt fire år som lærling og litograf forlod han værkstedet og blev "professionel politiker".

Efter ansættelsen i 1922 indgik han i et tæt samarbejde med Chr. Christiansen; de fik hvert sit kontor i Demokratens bygning i Amaliegade og var hinandens eneste egentlige kolleger fra 1922 og frem til oktober 1927, hvor Chr. Christiansen trådte af som formand til fordel for en stilling i AOF. De to opbyggede i fællesskab DsU, som fra stiftelsen i februar 1920 til april 1924 voksede fra 24 lokalafdelinger til 124. Medlemstallet voksede ligeledes til omkring det femdobbelte, så man i 1924 kunne notere 9652 medlemmer.² Med tilfredshed kunne man konstatere, at DsU nu var større, end det gamle Socialdemokratiske Ungdoms-Forbund havde været, da det var størst ved sprængningen i 1919. Venstres Ungdom og Konservativ Ungdom var dog stadig landets største politiske ungdomsorganisationer.

De to funktionærers arbejde gik i denne periode med at opbygge organisationen, bekæmpe kommunisterne og vinde de tabte lokalafdelinger tilbage. Man oprettede lokalafdelinger overalt, hvor det kunne lade sig gøre. Hedtoft rejste ud til alle de nystiftede afdelinger og instruerede de nye medlemmer i udførelsen af det organisatoriske og agitatoriske arbejde. Som sagt trådte Chr. Christiansen af som formand i oktober 1927, hvor efter Hedtoft på den efterfølgende kongres blev valgt til ny formand. En post han bestred ind til den 1. februar 1929, hvor han forlod DsU til fordel for en stilling i Socialdemokratiet.

I DsU's historieskrivning om sig selv kaldes tiden under Hedtofts formandskab for kulturperioden.³ Den blev indledt i sommeren 1925 efter en længere tale af Hedtoft og er kendetegnet ved, at man supplerede det almindelige politiske og oplysende arbejde med nye sociale omgangsformer. Man søgte ud i naturen, tog på vandreture, cykelture, dyrkede friluftsliv, folkedans, sanglege m.m. Ved at forenes om lejrtilværelse kunne man opdrage ungdommen til at tænke kollektivt. I *Haandbog i socialdemokratisk Ungdomsarbejde* fra 1927 skriver Hedtoft og Chr. Christiansen meget illustrativt om ideerne bag de nye omgangsformer:

"Enhver maa bidrage til et heldigt Forløb af Lejrturen. Nogen maa paatage sig Madlavningen, andre hente vand, andre Brænde og igen andre sørge for Opvask o.s.v. Bringes dette til Udførelse, bliver der virkelig socialistisk Idé i Lejrlivet; thi det bærende bliver *Solidaritetsfølelsen og Samarbejde*. [...] *Sanglege, Boldspil og Lege* maa benyttes; det ryster Lejrdeltagerne sammen til kammeratlig Enhed, som kan faa den største Betydning for vort øvrige Arbejde. Lejrarbejdet kan paa denne Maade blive et værdifuldt Supplement i det socialistiske Opdragelsesarbejde blandt Arbejderungdommen."⁴

Erich Ollenhauer

På trods af at Hedtoft var den officielle initiativtager til det, der er blevet kaldt kulturperioden, mener flere historikere at kunne identificere Julius Bomholt som den egentlige ideolog bag de nye omgangsformer.⁵ Det er jeg ikke enig i. Det er korrekt, at Hedtoft var generalisten og iværksætteren, hvorimod Bomholt allerede på det tidspunkt havde specialiseret sig i arbejderkultur og kulturpolitik. Det er også korrekt, at Bomholt spillede en vigtig rolle for Hedtoft i 1920'erne; de så hinanden privat samt arbejdede tæt sammen omkring arbejdet i DsU. Hedtoft lyttede respektfuldt til den 7 år ældre og mere belæste Bomholt, men hans politiske vejleder var en anden, som ligeledes interesserede sig for kulturpolitik.

Hans Hedtoft som 15-årig i 1918. Som 16-årig blev han aktiv i den socialdemokratiske ungdomsbewægelse, og i 1920 var han med til at stifte Danmarks Socialdemokratiske Ungdom. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

Det drejer sig om den tyske socialdemokrat Erich Ollenhauer, som Hedtoft stiftede bekendtskab med gennem sin deltagelse i Socialistisk Ungdoms-Internationale og indledte et nært og livs langt venskab med. Ollenhauer og hans nære ven og kollega Max Westphal gjorde sig i 1921-22 til talsmænd for, at SPD's ungdomsbevægelse, SAJ, blev til en folkelig kulturbevægelse, som erklærede sin kærlighed til både Weimar-republikken og den tyske folkekultur – SPD havde traditionelt været i opposition til både statsmagten og “det nationale”.⁶ Kulturprojektet indebar i første omgang, at de politiske og økonomiske reformer blev suppleret med en pædagogisk og psykologisk indsats, som lærte arbejderungdommen en kollektivistisk kultur og mentalitet. Ved at lade arbejderungdommen deltage i en socialistisk kulturbevægelse, der lærte den socialistiske tankegang, kunne man mentalt forbedre ungdommen til den overgang fra kapitalisme til socialisme, der var arbejderbevægelsens hovedformål. At der bag det kulturelle arbejde lå et meget ambitiøst politisk-ideologisk projekt, fremgår tydeligst af et program, som blev forfattet af Ollenhauer. Om det helt overordnede står der, at kulturarbejdet skal være et element i den klassekamp, som skal lede menneskeheden væk fra kapitalismens uværdige eksistensbetingelser. En anelse mere konkret er det, at kulturarbejdet skal gøre de unge arbejdere stærke nok til at kunne afvise den kapitalistiske civilisation med dertilhørende asocial individualisme, konkurrenceånd og sensationstrang. Ollenhauers kulturprojekt fremstår bagudrettet, eller reaktionært om man vil, hvilket skyldes, at han ville bygge bro mellem den socialistiske arbejderbevægelse og den gamle folkekultur, der med industrialiseringen og urbaniseringen var ved at forsvinde.⁷

I pinsen 1924 holdt Ollenhauer i Aarhus en tale, hvori han foreslog DsU at udvide sit “Opdragelsesarbejde” i så henseende. Det var Hedtoft, der overtalte ham til at komme til Aarhus, oversatte talen og bagefter lod den publicere. Hedtoft var på daværende tidspunkt lige vendt hjem fra et fem måneder langt op-

hold i Tyskland, hvor han bl.a. havde besøgt Ollenhauer. Hedtoft kendte derfra hans synspunkter og var enig deri.

Hedtoft og Christiansen har i *Haandbog i socialdemokratisk Ungdomsarbejde* gengivet den centrale passage i Ollenhauers tale, som indledes med, at

“I en Retning, forekommer det mig, er en Udvidelse af det socialdemokratiske Opdragelsesarbejde af den danske Ungdom endnu paakrævet. Det maa bringe den unge Arbejder til Bevidsthed om, at den socialistiske Bevægelse er en Kulturbevægelse.”⁸ Efter gengivelsen af Ollenhauers politiske salgstale, skriver Hedtoft, at “Det er uden Tvivl rigtigt, hvad Erich Ollenhauer her anfører. Gennem Sanglegene og Folkedansen er der Mulighed for: ‘at knytte fastere Forbindelse mellem D. s. U. og den danske Folkekultur.’”⁹

Kulturkamp

På den ene side blev DsU under Hedtofts formandskab både folkeligt og reaktionært, på den anden side blev DsU skærpet som kamporganisation. Denne dobbelthed kræver en forklaring. Det folkelige kommer af, at man jf. ovenstående knyttede fastere forbindelse til den danske folkekultur og dermed forenede arbejderkultur med folkekultur. Det reaktionære kommer af, at den folkekultur, man tog til sig, var hendøende. Bondesamfundets gamle sanglege og folkedanse var allerede da noget, der hørte fortiden til. Som en af kulturperiodens kritikere skrev i 1932:

“faa folkedansen ud af arbejderbevægelsen. Dens dragter og manerer hører ikke vort aarhundrede til, man kan ikke hente sin opførsel ved en fest fra støvede museer [...] og saa lugter det indelukket – af bindingsværk – af reaktion.”¹⁰

At Hedtoft og Christiansen havde reaktionære synspunkter kommer også til udtryk ved, at de omtalte deres samtid som “en Tid, der i stigende Grad staar i Jazz’ens, Modens og Skabagtighedens Tegn”. Netop derfor mente de,

at det var særlig glædeligt, at de unge “vender tilbage til jævne og enkle Omgangsformer og stræber mod friske, sunde og dybe Fornøjelser.”¹¹

At DsU samtidigt blev skærpet som kamporganisation ligger i, at man supplerede den almindelige politiske kamp med en kulturkamp. Man tog afstand fra den borgerlige kultur og gik bort fra flere praksisser, man tidligere havde anvendt. De tidligere så populære maskerader forsvandt, idet de hørte til den borgerlige livsform. Af samme årsag anbefalede Hedtoft og Christiansen afdelingerne ikke “at arrangere Drikkegilder og tvivlsomme Baller. Lad aldrig D. s. U. være med i slige Ting”.¹²

Der hvor kulturkampen kom til den største konfrontation med det borgerlige Danmark, var i forbindelse med en kampagne mod smudslitteratur, som Hedtoft iværksatte i 1928.

Socialistisk Ungdoms-Internationale vedtog som en af sine kulturelle opgaver, at man ville bekæmpe “trash in litterature and in the cinemas.”¹³ Hedtoft tog opgaven på sig og lancerede i juli 1928 en kampagne under parolen “Ned med Smudslitteraturen”, som landede ud efter høkerlitteraturen. Smudslitteraturen var ifølge Hedtoft skadelig for yngre læsere, som kunne få et forkvaklet tanke- og følelsesliv, hvorfor arbejderbevægelsens organisationer måtte bekæmpe denne litteratur med alle til rådighed stående midler. Årsagen, til at denne type litteratur skulle bekæmpes, var, at den hverken var realistisk i sine skildringer eller social i sit livssyn. Mere konkret lå problemet i genrens “falsk konstruerede Konflikter, tarvelige Slutningseffekter, usundt fremstillede Erotik og sentimentale Godtkøbsromantik”.¹⁴ Kampagnen vakte stor opsigt i den borgerlige presse og blev efterfølgende et omdrejningspunkt i kampen mellem DsU og de borgerlige ungdomsorganisationer. Høkerlitteraturen overlevede, og DsU blev voldsomt upopulær i den borgerlige presse, men kampagnen var måske alligevel en succes: medlemstallet i DsU begyndte igen at stige – efter at have været dalende siden sommeren 1927.

Socialistisk Ungdoms-Internationale

Splittelsen mellem Anden Internationale og Kommunistisk Internationale førte til, at en mindre gruppe partier i 1921 gik sammen og stiftede Wiener-Internationalen med det formål at bygge bro mellem de to andre. Projektet med at forene de tre organisationer kuldsejlede på et fælles møde i 1922, hvorefter Wiener-Internationalen og Anden Internationale forenedes på en kongres i Hamborg den 24. til 26. maj 1923 i en ny international paraplyorganisation under navnet Socialistisk Arbejder-Internationale (SAI).

I de samme tre dage som “de voksne” mødtes i Hamborg, mødtes også repræsentanter fra alle de respektive partiers ungdomsorganisationer og oprettede ligeledes en ny organisation: Socialistisk Ungdoms-Internationale (SUI) – en tro kopi af SAI blot for yngre medlemmer. For at sikre et godt samarbejde mellem de unge og de gamle deltog tyskeren Arthur Crispian og danskeren Alsing Andersen ved ungdoms-internationalens stiftende møde som repræsentanter for SAI. Chr. Christiansen og Hans Hedtoft deltog som repræsentanter for DsU, som ved den lejlighed blev tilsluttet SUI, hvilket medførte nogle små organisatoriske og økonomiske forpligtelser.¹⁵

I Hannover den 8. januar 1924 afholdt SUI sit første eksekutivkomitémøde, hvor Hedtoft repræsenterede DsU som stedfortræder for Chr. Christiansen. Hedtoft befandt sig på det tidspunkt i forvejen i Tyskland, idet han var på vej til højskolen Schloss Tinz i Thüringen. Hedtoft deltog både i Hamborg og Hannover i mødernes forskellige diskussioner – alt foregik på tysk og blev om nødvendigt oversat til fransk og engelsk – og meldte sig på eksekutivkomitémødet i den nye organisations tjeneste til posten som revisor. Det lykkedes Hedtoft at blive valgt sammen med formanden for det tjekkiske ungdomsforbund, Ernst Paul.¹⁶

Arbejdet som revisorer i ungdoms-internationalen bestred de sammen frem til 1932, hvor Hedtoft forlod organisationen. Arbejdet som organisationens revisor bestod i, at han en gang om året sammen med Ernst Paul skul-

le gennemgå sekretær (og internationalens daglige leder) Erich Ollenhauers regnskaber og tjekke, at alle bilagene var i orden. Arbejdet lønnede sig med en gratis tur til organisationens hovedkontor i Berlin en gang om året – samt de netværksmuligheder, der lå i, at man regelmæssigt mødtes med organisationens daglige leder, Erich Ollenhauer. Dertil kommer den mere private gevinst, at Hedtoft og Ollenhauer kunne pleje det personlige venskab, de opbyggede i disse år.

En stor del af ungdoms-internationalens arbejde bestod i at afholde møder, kongresser, kurser samt internationale ungdomsdage. Et arbejde Hedtoft i 1920'erne engagerede sig meget i. For det første skyldes det, at arrangementerne blev afholdt forskellige steder rundt om i Europa, hvilket gav den unge mand en mulighed for at komme ud at rejse og se verden. De færreste arbejderbørn havde den mulighed, og den greb han selvfølgelig. En anden årsag, til at det i høj grad var Hedtoft, der varetog det internationale arbejde i DsU, er, at han var den mest tyskkyndige. Når tyske ungdomspolitikere holdt tale i Danmark, stod Hedtoft ved siden af og oversatte. Når meddelelser fra SUI skulle oversættes og videregives til medlemmerne af DsU, stod Hedtoft for oversættelsen. Selv Chr. Christiansen kunne ikke skrive en kort artikel på tysk. I arkivet efter SUI befinder der sig et kort brev på tysk fra Christiansen til Ollenhauer vedlagt en artikel på dansk. I brevet undskylder han, at artiklen ikke var blevet oversat, men Hedtoft var ikke hjemme.¹⁷ For det tredje skyldes det Hedtofts internationalistiske synspunkter, som afgjort var tilstede, men ikke skal tillægges for stor betydning, idet de øvrige unge socialdemokrater tilsyneladende delte Hedtofts sympati og interesse for det internationale arbejde.

De forskellige internationale arrangementer, han deltog i, foregik i Antwerpen i 1922, Hamborg, Lund og Nürnberg i 1923, Hannover, Berlin, Weimar og Aarhus i 1924, Vierhouten (Holland), Frederiksstad (Norge) og Stockholm i 1925, Amsterdam i 1926, Hindsgavl på Fyn, Stockholm og Stuttgart i 1927 samt Prag, Stockholm og Amsterdam i 1928.

Hertil kommer grænsestævnerne i Sønderjylland og Nordtyskland, som var sociale arrangementer for unge socialdemokrater fra begge sider af grænsen. Andre steder i Europa arrangeredes lignende grænsestævner. Grænsestævnerne i Sønderjylland blev arrangeret af de lokale DsU-afdelinger i samarbejde med Hedtoft, hvilket gjorde, at Hedtoft fik et særlig tæt forhold til Uffe Andersen, Robert Huhle og Aage Lassen, som var formændene for DsU-afdelingerne i hhv. Haderslev, Sønderborg og Padborg. Da Hedtoft forlod DsU i 1929, forærede Uffe Andersen ham – på vegne af medlemmerne i Sønderjylland – en rød silkefane som tak for deres gode samarbejde, hvilket gjorde stort indtryk og var afskedshøjtidelighedens absolut fineste gave. De tre genoptog i 1933 samarbejdet med Hedtoft i en mere lyssky og dramatisk form.

“Tinzer-Student” i Thüringen

I første halvdel af 1924 var Hedtoft på et fem måneder langt højskoleophold i Tyskland. Den 15. januar 1924 startede det 8. semester på højskolen Heimvolkshochschule Tinz ved byen Gera i Thüringen, hvor Hedtoft var blandt semestrets 50 elever. Efter delstatsvalget i Thüringen i 1919 overtog den socialistiske regering det tidligere fyrsteslot Tinz og lavede det om til en arbejderhøjskole efter dansk model under kyndig vejledning af den danske socialdemokrat I.P. Sundbo. De følgende år fungerede skolen som en socialistisk folkehøjskole og blev det samlende uddannelsessted for hele den tyske arbejderbevægelses organisationer. Skolen modtog to gange om året 50 elever, som fik en grundig indføring i arbejderbevægelsens teori og praksis. Hedtoft var den første dansker, der gik på skolen, men efter ham fulgte én per semester, indtil skolen blev lukket i 1933. AOF besluttede at yde Hedtoft (og de følgende elever) et stipendium, som dækkede skolepengene, hvilket muliggjorde, at han kunne komme af sted.¹⁸

Hedtoft forlod Danmark, så han – som tidligere nævnt – kunne deltage i SUIs eksekutivkomitémøde i Hannover den 8. januar. Da-

gen efter holdt han en tale ved et ungdomsmøde i Hannover. Talen blev holdt på dansk og oversat af Hedtofts ven, den tyske socialdemokrat Karl Raloff, som på det tidspunkt boede i Hannover og arbejdede som redaktør på avisen *Volkswille*. Karl Raloff og hans hustru Grethe var nære venner med Erich Ollenhauer og hans hustru Martha og blev i mellemkrigstiden i stigende grad en del af Ellas og Hans' venskabskreds. Raloff havde opholdt sig otte måneder i Danmark i 1921-22, først på den internationale højskole i Helsingør siden hos den tyske partifælle Winterberg i Aarhus. Efter at Raloff forlod Aarhus og flyttede tilbage til Tyskland i maj 1922, opretholdt han kontakten til sin nye danske ven Hedtoft per brev.¹⁹

Efter opholdet i Hannover gik turen videre til Berlin, hvor han opholdt sig i 8 dage. Til Bomholt skrev han herom, at han

“har hele Tiden været sammen med og hos Lederne af Internationale og den tyske Ungdomsbevægelse, for at lære dem at kende personligt og samtidig se Arbejdsmaaden i det tyske Bureau. Mit Indtryk er det bedste og mit Bekendtskab med Lederne af vor Internationale har været i høj grad opløftende og berigende for mig.”²⁰

I et brev til Ella skrevet et par dage tidligere virker han mere forbeholden over for, hvor berigende det personlige møde havde været.

“Jeg har i Nat sovet hos Max Westphal, Formand for det tyske Ungdomsforbund. Han bebor en rigtig pæn 3 værelses Lejlighed her i Berlin. Hans Frue er paa Rejse, og derfor kunne Erich Ollenhauer og jeg bo hos ham. De behandler mig vældig godt, men det er jo nogle egne Mennesker, faste Viljer og bestemt Mening om alt. Naa, jeg har al deres Venlighed behov, som jeg tidligere skrev er alt knippeldyr, og i Dag veksler jeg mine sidste 5 danske Kroner, dem kommer jeg ikke langt med...”²¹

Hedtoft løb således tør for kontanter, allerede inden han nåede frem til skolen, hvorfor Ollenhauer lånte ham penge til togbilletten og de

første bogindkøb. Et par måneder senere skaffede Ollenhauer ham et stipendium fra Hauptausschuss für Arbeiterwohlfahrt i Berlin, så Hedtoft slap for at betale pengene tilbage. De mange breve, Hedtoft skrev fra sit halve år i Tyskland, er i høj grad præget af økonomiske frustrationer.²²

Under sit besøg i Berlin viste Ollenhauer og Westphal ham rundt i den tyske arbejderbevægelses hovedkontor, hvor de selv arbejdede. Til Ella skrev han begejstret om oplevelsen, at det er

“En mægtig Historie som man maa se for overhovedet at faa et Indtryk deraf. Det er Hjertet af det tyske Socialdemokrati og Ungdomsforbund og for hele den europæiske Ungdomsbevægelse, her samles alle Traade, og herfra dirrigeres det hele.”²³

Hedtoft havde omsider fået lov til at se hjertet af den internationale organisation, hvis idegrundlag, han kæmpede for at realisere.

Selve undervisningen på skolen var meget teoretisk anlagt, hvilket Hedtoft opfattede som noget meget tysk og aldrig blev hans store interesse. Den internationale arbejderbevægelses problemer og muligheder lå ham i alle årene meget på sinde, men de endeløse marxistiske teoridiskussioner opfattede han som formålsløse. Om skolens undervisning har han skrevet, at “i Midtpunktet staar marxistisk Økonomi og historisk Materialisme, begge Dele danner Undergrund og Udgangspunkt for den samlede Undervisning.”²⁴ Hans notesbøger fra opholdet på Tinz er bevaret og vidner heller ikke om den store interesse for økonomisk teori; notaterne hører i hvert fald op efter de første par undervisningsgange.²⁵ Det betyder bestemt ikke, at Hedtoft ikke lærte noget under skoleopholdet på Tinz, og at opholdet havde været spildt.

For det første lærte han at beherske det tyske sprog tilstrækkelig godt til, at han kunne foretage både mundtlige og skriftlige oversættelser samt deltage i politiske diskussioner på tysk. Sidstnævnte var den væsentligste kvalifikation for som socialdemokrat at deltage i

DSU's formand Christian Christiansen og sekretær Hans Hedtoft dirigerer et leve for Stauning på DSU's pinsestævne i Århus i 1924. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, fotografi: Emil Ebbesen)

international politik i mellemkrigstiden. Derudover fik han et godt kendskab til den tyske arbejderbevægelses arbejdsformer og i det hele taget til de særlige forhold og problemer, der karakteriserede Weimar-republikken. Selv det stort set ukendte fænomen, nazisterne, stiftede Hedtoft bekendtskab med under opholdet på Tinz.

Under valgkampen ved landdagsvalget i Thüringen hjalp han og de øvrige "Tinzer-Studentere" parti- og ungdomsforeningerne i Gera. Om valgkampen har han berettet, at

"Man forstaar den Harme, det vakte i Arbejder-Kredse, da den kommanderende General (Thüringen er som bekendt erklæret i Belejringsstilstand, vistnok med den Begrundelse, at man frygter Udfald fra Bayern) 5 Dage før Valget forbød vort Blad i Gera. Dette var et virksomt Skaktræk fra de borgerliges Side og har sikkert bidraget sit til vort Nederlag."²⁶

Heller ikke de tyske universiteter tager sig i Hedtofts referat ud fra sin mest demokratiske side:

"Hvor underligt det end kan lyde, saa er en stor Del af *Lærerne* her i Thüringen og næsten alle *Professorer* og *Studenter* ved Universitet i Jena med i denne Reaktionens Bagtrop. De er Modstandere af Republikken og Medlemmer af de chauvinistiske 'Hackenkreuzer'-Foreninger [dvs. nazister, kb]. F.eks. havde Hundreder af Studenter kort før Hittler-Kup'et i Bayern forladt Byen og draget til München for at hjælpe Hittler med hans 'hellige' Gerning. Naar man her holder republikanske Festdage den 1. Maj, 11. August og 9. November, saa lader man dette upaaagtet fra Universitets Side; men den 18. Januar, Dagen for Kejserproklamationen i Versailles, foranstalter man Festdag i denne Reaktions Højborg."²⁷

Under opholdet på Tinz og gennem hans deltagelse i Socialistisk Ungdoms-Internationales møder og arrangementer fik hans politiske synspunkter en international horisont, som ikke var almindelig blandt mellemkrigstidens unge socialdemokrater. Det kom tydeligst til udtryk ved hans vished om, at det fredelige og rolige Norden skilte sig mærkbart ud fra resten af Europa. De forhold, som de unge socialdemokrater arbejdede under i de nordiske demokratier, var usammenlignelige med forholdene i de mange europæiske lande, hvor der ikke var demokrati. Nærmest som et fast punkt på dagsordenen ved møderne i SUI berettede Sapir og Khundadze fra hhv. Rusland og Georgien om, hvor håbløs en opgave det var at opbygge en organisation, så længe magthaverne håndhævede det kommunistiske partimonopol. Ligeledes leverede Reventlow fra Italien en næsten enslydende beretning om mulighederne i det fascistiske Italien. Følgende korte referat skrevet af Hedtoft er ganske rammende for, hvad han hørte fra de andre landes repræsentanter:

“Vore bulgarske Kammerater fører for Tiden en svær Kamp for at opbygge Organisationen. Den kommunistiske og reaktionære Agitation forhindrer næsten alt Opbygningsarbejde. Medlemmer af de socialistiske Organisationer bliver overfaldet og mishandlet af reaktionære Bander [...] I Spanien meddeles ligeledes om Besværligheder, da det for kort Tid siden nedsatte Militærdiktatur forsøger at undertrykke enhver socialistisk Bevægelse. Fornylig maatte flere af de ledende Folk i vort Broderforbund vandre i Fængsel, fordi de havde talt ved et offentligt Møde.”²⁸

Fra Aarhus til København

I februar 1929 forlod Hedtoft Aarhus og flyttede ind i en lejlighed i Nansensgade i København, da den nu 25 år gamle Hedtoft var blevet ansat på Socialdemokratiets partikontor i Rosenørns Allé 14 på Frederiksberg.

Den 27. januar 1929 deltog Hedtoft i sit sidste hovedbestyrelsesmøde i DsU, hvor han takkede af og sagde farvel. Efter mødet havde

DsU-afdelingerne i Århus arrangeret en afskedsfest, hvis afslutning er refereret i *Rød Ungdom*:

“Stemningen udløste sig Gang paa Gang i brusede Sang – muntre eller alvorlige Sange – og da Festen sluttede med Internationale, var alle enige om, at netop saadan skulde en Afskedsfest for Hans Hansen forme sig.”²⁹

Da Hedtoft flyttede til København, flyttede hans svenske ven, Rickard Lindström, fra Stockholm til London for at studere økonomi og for at arbejde som udenrigskorrespondent for den svenske udgave af *Social-Demokraten*. I et brev fra London forsøgte han at gøre status over Hedtofts afsked med ungdomsbewægelsen:

“Kære Hans! Jeg hørte fra Erich Ollenhauer, da jeg for en måned siden var i Berlin, at du er flyttet over til partisekretariatet i København. Jeg må på det aller hjerteligste gratulere dig med denne fremgang. Men med den er hele den gamle garde af lederne fra nordens socialistiske ungdomsbewægelse jo forsvundet. Jeg gik i december, du i februar og Kalle Kukkonen har bestemt sig for at forlade det finske forbund. Vi må håbe, at de unge mennesker har styr på tingene.”³⁰

Indsigt i SPDs nyorienteringer

Efter Hedtofts ansættelse på partikontoret blev han meget anonym, forstået på den måde, at hans politiske virksomhed i de efterfølgende år satte sig besynderligt få spor. I DsU var han den initiativrige og energiske iværksætter, der løbende satte nye projekter i søen; organisationens allestedsnærværende primus motor samt udadtil en meget synlig leder. Efter ansættelsen på partikontoret glider det alt sammen ud til fordel for et langt mere anonymt arbejde som sekretær ved diverse møder og redaktør af diverse blade.

I 1930 udgav Socialdemokratiet en pjece om Hjalmar Branting, som Hedtoft havde skrevet. Pjecen var en del af en serie kortfattede biografier om den internationale arbejder-

bevægelses "store mænd", som skulle give de unge en hurtig viden – samt formentlig nogle drømme og forbilleder. Pjecen blev primært skrevet på baggrund af Zeth Höglunds store værk om Branting.³¹ I forbindelse med udarbejdelsen af pjecen kom Hedtofts internationale netværk igen til sin ret. I et brev fra Rickard Lindström ses det, at han indvilligede i at læse og kommentere manuskriptet. Efter at have redegjort for et par forslag til ændringer og tillæg, skriver han, at "Det vidner om godt indblik i det svenske socialdemokratis historie."³²

Udover avisartikler var pjecen Hedtofts eneste publikation i de første 4 år på partikontoret, hvilket er bemærkelsesværdigt lidt i forhold til årene inden. Til gengæld var han redaktør på diverse af arbejderbevægelsens udgivelser, såsom *Arbejderens Almanak*, *Arbejderens Lommebog*, *Solhverv* og *Socialdemokratiske Noter*. Sidstnævnte var en nyopfindelse stiftet i 1929 og den klart mest tidskrævende af redaktørhvervene. Noterne var et fortroligt informationsblad til Socialdemokratiets tillidsfolk rundt om i landet i partiforeningerne. Ideen med noterne var for det første, at de var fortrolige, så man kunne skrive det, man anså for uhensigtsmæssigt at offentliggøre i pressen. For det andet skulle noterne gøre læserne politisk velinformerede på en tidsbesparende måde. Hedtofts arbejde som redaktør af noterne var at gennemlæse de danske aviser og referere de artikler, som vurderedes at være de væsentligste. Meningen med dette meget tidskrævende arbejde var, at noternes mange læsere en gang om måneden kunne danne sig et overblik over de væsentligste begivenheder på den hurtigst tænkelige måde. Hovedindholdet i noterne var arbejdet på Rigsdagen, som blev redigeret af rigsdagsgruppens sekretær.

Hedtoft blev ved ansættelsen Alsing Andersens suppleant som sekretær ved møder i både rigsdagsgruppen, partirådet, forretningsudvalget og hovedbestyrelsen samt diverse fællesmøder. Alsing blev valgt ind i Folketinget ved valget i april 1929 og var derefter knap så fritstillet som tidligere, hvorfor Hed-

toft overtog stadig flere af Alsings tidligere arbejdsområder, bl.a. sekretærarbejdet.

I de første fire år på partikontoret optrådte Hedtoft i én situation som andet end den anonyme assistent, der tilpasser sig. Det skete i november 1931, efter at han havde været på studietur til SPD's hovedkontor i Berlin. Under besøget fik han indsigt i nogle af SPDs nyorienteringer og så, at partikontoret i Berlin arbejdede på en måde, der bedre passede til hans synspunkter og temperament. I Berlin fik han en grundig indføring i det tyske socialdemokratis agitations- og organisationsarbejde og blev overbevist om, at det danske socialdemokrati skulle kopiere nogle af de nyorienteringer, SPD havde foretaget. I en beretning til hovedbestyrelsen fra november 1931 redegjorde han for studieopholdet og foreslog afslutningsvis nogle ændringer i såvel partikontorets som partiforeningernes praksis. Hovedbudskabet var, at Socialdemokratiet må forny sig – ikke i politisk indhold, men i måden at arbejde på.³³

Indledningsvis skrev han i beretningen, at "En rundrejse i Tyskland i 1930³⁴ med det Formaal 'at se paa Arbejderbevægelse' bekræfter Indtrykket af, at det fortsat er det førende Land" med hensyn til organisationsarbejde.

"Naar man betænker hvad Landet har gennemgaaet: Krig, Revolution, Inflation og Efterkrigstidens Depression, maa man beundre, i hvor høj Grad det er lykkedes Arbejderorganisationerne at holde Stand."³⁵

Det danske socialdemokrati havde tradition for at finde sine inspirationer i SPD og den øvrige tyske arbejderbevægelse. Trods den tyske arbejderbevægelses spaltninger og svækkelser siden 1914 var der, ifølge Hedtoft, stadig fornuft i, at det danske socialdemokrati lod sig inspirere af SPD.

For det første havde SPD med oprettelsen af afdelingen Werbeabteilung i 1929 på forbilligvis omlagt, udvidet og rationaliseret det agitatoriske og det politisk informatoriske arbejde. Werbeabteilung var et departement på

partikontoret med 16 fastansatte medarbejdere, som primært fungerede som det, vi i dag vil kalde en vidensbank. Det primære arbejde bestod i at opbygge og vedligeholde et informationsarkiv, som hele den tyske arbejderbevægelse kunne trække på. Informationsarbejdet blev varetaget af tre kontorer med eksperter i hhv. kommunalpolitik, arbejdet på Rigsdagen og samfundsøkonomi. Alle relevante aviser og blade blev undersøgt for, om der var informationer, som skulle registreres i et af Werbeabteilungens informationsarkiver. Som eksempel anfører Hedtoft, at

“‘Volksblatt’ fra Göttingen beretter saaledes om en Nazifører som er straffet for Underslæb og Vold, og at den bekendte Nationalsocialist Rieseberg i Stendal har myrdet et offentligt Fruentimmer. Begge dele indstreges. Det skal klippes.”³⁶

Personmateriale som dette var især relevant, når de socialdemokratiske politikere skulle mødes i politiske debatter med modstandere. Hvis et medlem af Rigsdagen f.eks. skulle

“mødes til Dyst med en paagaende og demagogisk nationalsocialistisk Kollega, sikrer [man] sig forinden hans ‘Personalia’. W.A. har et Person-Kartotek som omfatter samtlige Rigsdagsmænd.”³⁷

Særligt nazisterne og kommunisterne var i Werbeabteilungens søgelys, hvorfor afdelingen havde “en særlig fortrolig Medarbejderstab” knyttet til sig, som forsøgte at holde afdelingen “underrettet om, hvad der foregaar i de kommunistiske og nationalsocialistiske organisationer.” Denne medarbejderstab må således have meldt sig ind i modstandernes organisationer for at kunne underrette Werbeabteilung om, hvad der foregik. Hvordan denne medarbejderstab mere præcist arbejdede, uddybes ikke, men ifølge Hedtoft var arbejdet både “systematisk og virksomhedsfuldt.”³⁸

I forlængelse af ovennævnte efterretningsvirksomhed havde man foretaget en yderligere modforanstaltning over for nazisterne, som

Hedtoft var blevet indviet i trods dets karakter af fortrolighed. Situationen i Berlin var blevet så tilspidset og katastrofal, at den politiske kamp

“havde antaget de forfærdeligste Former. Mord og Overfald hører til Dagens Orden [...] Denne Kampform førte til, at W.A. blev engageret til en Modoffensiv og et formeligt Kartotek over ledende Nationalsocialisters onde Gerninger blev ført. Resultatet er medfølgende strengt fortrolige ‘Zeugnisse über das persönlichen Verhalten von Nationalsozialisten’ [...] Denne uhyggelige Dokumentsamling er naturligvis ikke offentliggjort, men forbeholdt enkelte ledende Tillidsmænd blandt Hovedredaktører og Rigsdagsmænd.”³⁹

Den sidste halvdel af Hedtofts beretning er en udførlig beskrivelse af en meget stort anlagt landsdækkende agitationskampagne fra 1931, som Werbeabteilung havde tilrettelagt for at øge antallet af SPD-medlemmer og som forberedelse til præsidentvalget i 1932. Kampagnen var så omfattende, at Hedtoft betegnede den som en “Krigsplan”. Hedtoft så meget gerne, at man i Danmark kopierede denne måde at tilrettelægge en agitationskampagne på, selvom en så storstilet plan både var dyr i materialer og krævede mange arbejdstimer. Han mente dog, det var pengene og slidet værd, idet “vor aarlige Efteraarsagitation er ved at stivne i en bestemt Form”. Kampagnen måtte derfor iværksættes, “naar det psykologiske Øjeblik er inde”, hvilket han mente, det ville være i efteråret 1933, idet “1933 bliver Valgaaret og ‘Gejsten’ vil vi til den Tid have oppe i vore Tropper.”⁴⁰

Hedtofts forslag blev i første omgang ikke vedtaget, men i 1935 lykkedes det ham at få oprettet en dansk udgave af Werbeabteilung med ham selv som daglig leder. Afdelingen fik navnet Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling.

Op til folketingsvalget i 1935 lykkedes det ham ligeledes at få gennemført den ønskede agitationskampagne, som fik parolen “Stau-ning eller Kaos”.

I Ungdoms-Internationals ledelse

Socialistisk Ungdoms-Internationale valgte sin ledelse ved de internationale kongresser, som blev afholdt hvert tredje år. Hans Hedtoft blev under temmelig atypiske omstændigheder valgt ind i ledelsen ved den tredje kongres, som i juli 1929 blev afholdt i Wien. For det første havde han trukket sig som formand for DsU og var dermed ikke længere medlem af den organisation, han repræsenterede. For det andet var han ikke til stede ved den kongres, hvor han blev valgt, men fik i stedet sine venner til at sørge for, at han blev valgt ind i ledelsen. Det var meningen, at Hedtoft skulle have været til stede i Wien, men måtte desværre melde afbud. Ifølge et brev til Erich Ollenhauer fik han pga. arbejdspress på partikontoret ikke lov til at rejse, hvilket formentlig hænger sammen med, at Socialdemokratiet den 30. april 1929 havde dannet regering sammen med Det radikale Venstre.

I tre breve fra Rickard Lindström får vi et referat af, hvordan Hedtoft blev valgt ind i ledelsen, hvilket afslører både styrken og vigtigheden af Hedtofts internationale netværk samt en hidtil ukendt intrige/magtkamp mellem Hedtoft og Johannes Hansen, som overtog formandsposten i DsU, da Hedtoft flyttede til København.

Den 5. maj 1929 skrev Lindström, at

“Dit kandidatur og dit valg til bureauemedlem [Internationalens betegnelse for et bestyrelsesmedlem, kb] er klaret, hvis ikke danskerne opponerer mod denne ordning. For mit vedkommende accepterer jeg ingen andre danskere end dig, og i tilfælde af at dit kandidatur drages tilbage, arbejder jeg for Wallentheim [den nyvalgte formand for SSU, kb]. Men dette skal gøres klart i tide, så det ikke skaber forvirring på kongressen i Wien.”⁴¹

Lindström havde selv været bureauemedlem siden 1926, men ønskede at træde ud til fordel for andre opgaver. Norden havde én repræsentant i ledelsen, og det lå tilsyneladende Lindström på sinde, at den plads blev overtaget af

sin unge ven, Hedtoft. Godt en måned senere skrev Lindström igen, at han nu anså det for

“fuldstændig sikkert, at du bliver medlem af bureauet. Jeg skal for mit vedkommende arbejde derpå, og det møder sikkert ingen større modstand i Sverige og Finland, som jo for øvrigt snart udtaler sig principielt for dette arrangement. Inden jeg rejste fra Sverige, fik jeg til og med en protokolført beslutning om sagen.”⁴²

De grundige forberedelser til trods, forløb Hedtofts indvælgelse i Bureauet ikke som planlagt. Efter kongressens afslutning skrev Lindström til ham, at

“Du kom under alle omstændigheder med i Bureauet. Johannes Hansen var imod i begyndelsen. Han talte om ‘principielle forhindringer’ imod dit indvalg. Jeg forkyndede imidlertid med den største stædighed, at dit kandidatur var vilkåret for, at Sverige skulle vælge en dansker. Lidt efter lidt gav han sig. Men så opstod der besværligheder på den svenske side. Kammeraterne ville pga. vort ungdomsforbunds – i forhold til medlemstal – absolut dominerende stilling i Norden beholde Bureaupladsen i Sverige. De insisterede på, at jeg skulle blive. Dette var for så vidt nyttigt, da det kunne anvendes til at lægge pres på Johannes Hansen. Men det var jo ubehageligt i den henseende, at det indebar et brud på de løfter, vi havde givet Jer i Danmark allerede i 1926 nede i Amsterdam [det omtalte løfte gik ud på at en dansker skulle repræsentere Norden i den efterfølgende kongresperiode, kb]. Til slut gav de sig dog, og du blev valgt. Jeg fik dog flittigt udnyttet min indflydelse for at nå dertil. Da sagen var afgjort i Danmark og Sverige sagde finnerne heller ikke noget, om end de først – gennem Kalle Kukkonen – havde tilkendegivet, at de ikke ønskede nogen forandring i Bureauet for de nordiske landes vedkommende. Du må ikke opfatte dette som noget mistroisk fra svenskernes side. Det var prestige hensyn, som spillede ind, da de ville beholde Bureaupladsen. De arbejdede for vores forbund og forsikrede, at de ikke havde noget imod dig personligt. Jeg kan også sige, at det var fordi *du* var

dansk kandidat, at Danmark fik Bureaupladsen. Johannes Hansen havde de ikke under nogle omstændigheder accepteret.⁷⁴³

Denne intrigue omkring Hedtofts indvælgelse i ledelsen og Johannes Hansens forsøg på at tage pladsen selv er ikke beskrevet i litteraturen og kan kun dokumenteres i kraft af disse breve. Det er derfor væsentligt, om Lindströms udlægning af begivenhederne er sand. Lindström kunne f.eks. have overdrevet sin egen rolle i forløbet med den bagtanke, at Hedtoft skulle føle, at han stod i gæld til ham. Det er formentlig ikke tilfældet, idet Hedtoft uden tvivl ville have opdaget det, hvis Lindström bevidst havde fordrejet begivenhedernes gang. Enten ved et af de kommende møder i Bureauet eller personligt fra Ollenhauer, som han løbende korresponderede med, og som ligeledes var til stede ved forhandlingerne.⁴⁴

I de efterfølgende tre år sad Hedtoft i Bureauet sammen med de drivende kræfter: Erich Ollenhauer fra Berlin, Koos Vorrink fra Amsterdam, Ernst Paul fra Prag og Karl Heinz fra Wien. Derudover deltog polakken Ludvig Cohn og belgierne Josef Martel og Valère Aubry i nogle af møderne og havde i perioder sæde i Bureauet.

Arbejdet i Bureauet bestod fortrinsvis i at deltage i Bureauets møder, som blev afholdt den 9. februar 1930 i Warszawa, den 12. juli 1930 i København, den 15. februar 1931 i Berlin, den 13. september 1931 på det tyske ungdomsforbunds feriehus i Thüringen, den 6. marts 1932 i Berlin, den 21. maj 1932 i Zürich, samt den 7.-8. oktober 1932 i Prag.

Det andet centrale arbejdsområde var at repræsentere SUI i andre internationale komiteer og organisationer, hvor SUI var blevet tilbudt en plads. Hedtoft fik i den forbindelse sæde i en komite, som var blevet nedsat af fagforbundenes Internationale, IGB, som havde hovedkontor i Amsterdam. Komiteen hed Die Internationale Gewerkschaftliches Komitee für Jugend- und Bildungsfragen og var en slags tænketank for fagforbundene, som skulle komme med internationale retningslinjer for, hvordan man bedst kunne varetage arbej-

det med de unge medlemmer. Komiteen holdt adskillige møder i Amsterdam, som Hedtoft deltog i. Det, der tilsyneladende interesserede ham ved komiteens arbejde, var et ønske om, at fagforbundene i højere grad skulle lade sig inspirere af hinanden på tværs af grænseskel og gøres mere internationale i tankegang og arbejdsform. Komiteen arbejdede med internationale bestræbelser, der mindede om de, han selv havde arbejdet for i DsU, f.eks. internationale sammenkomster for yngre fagforeringsmedlemmer, internationale kurser og skoleophold, samt mere praktisk orienterede udvekslingsophold. Hedtoft var f.eks. meget begejstret for beslutningen om, at fagforbundene skulle afsætte flere midler til, at deres yngre tillidsmænd kunne komme på halvårslige udvekslingsophold til de faglige sekretariater i andre lande, der mindede om ens eget sekretariat.⁴⁵

3 delegerede fra SUI blev indbudt til et møde med den internationale socialdemokratiske tænketank, Die Internationale Kommission zur Abwehr des Fascismus, som skulle komme med de bedste bud på, hvordan man kunne forhindre fascismens udbredelse. Erich Ollenhauer skrev i den forbindelse til Hedtoft, oplyste ham om henvendelsen og tilbød ham en af de tre pladser som SUI's repræsentant. Resultatet af mødet blev, at SUI fik ét permanent sæde i kommissionen, hvilket Ungdomsinternationalens formand, Karl Heinz, tog til sig selv.⁴⁶ De politiske spørgsmål, der i international sammenhæng interesserede Hedtoft mest, var, hvordan man bedst kunne forhindre kommunismens og fascismens udbredelse. Det må derfor have været denne kommission, Hedtoft helst havde deltaget i, hvis han selv havde kunnet bestemme.

På SUIs fjerde kongres i Prag den 9.-11. oktober 1932 forlod Hedtoft Bureauet og overlod pladsen som Nordens repræsentant til formanden for SSU, Adolf Wallentheim, hvorefter Hedtoft fortsatte sit internationale engagement i Socialistisk Arbejder-Internationale. Den første konference, SAI afholdt herefter, var den 21.-25. august 1933 i Paris, hvor Hedtoft deltog som en af det danske socialdemo-

kratis 6 delegerede. Inden da havde han deltaget som en af Socialdemokratiets repræsentanter ved SAI's tredje og fjerde kongres, som blev afholdt i Bruxelles i august 1928 og i Wien i juli 1931. Derudover afholdt SAI og IGB den 22.-23. maj 1932 i Zürich en fælles konference om afrustning, hvor Hedtoft deltog. Ikke som Danmarks delegerede i SAI, men som repræsentant for SUI og som repræsentant for Die Internationale Gewerkschaftliches Komitee für Jugend- und Bildungsfragen.⁴⁷ SAI fortsatte med at holde møder frem til og med krigsudbruddet i 1939, hvor Hedtoft og Alsing Andersen var Danmarks primære repræsentanter.

Med Hitlers magtovertagelse i Tyskland og de efterfølgende forbud mod arbejderbevægelsens organisationer strømmede tyske flygtninge til Danmark. I årene der fulgte kom erfaringerne fra det internationale arbejde Hedtoft til gode. Han blev ankermanden i det internationale arbejde på partikontoret, Socialdemokratiets kontaktperson til det tidligere tyske Socialdemokrati samt en af eksperterne i nazismen, som han havde fulgt på tæt hånd siden oplevelserne i Thüringen i 1924. Ikke mindst blev han en af chefideologerne i overvejelserne om, hvordan det danske parti skulle undgå at lide samme skæbne som det tyske.

I august 1933 blev Socialdemokratiet og De samvirkende Fagforbund enige om at understøtte de flygtninge, der tidligere havde været tillidsfolk i den tyske arbejderbevægelse. Matteotti-Komiteen blev oprettet til at varetage understøttelsen og Hedtoft udpeget som komiteens sekretær. Komiteens daglige arbejde blev varetaget af Hedtoft i samarbejde med den tyske flygtning Richard Hansen. De to samarbejdede ligeledes om et andet projekt: SOPADEs illegale aktiviteter og kamp for demokratiets genindførelse i Tyskland.⁴⁸

Noter

1. Henrik Nissen: anmeldelse af Leif Thorsen: 'Hans Hedtoft'. *Økonomi & Politik* nr. 1, 1999
Se endvidere forskningsoversigten i specialet, som kan lånes i ABA.

2. *Danmarks socialdemokratiske Ungdoms Virksomhed 1922-1925*, s. 4

3. Johs. Jacobsen: *Ungdom mellem to Verdenskrige. Blade af Danmarks socialdemokratiske Ungdoms Historie*. Forlaget Fremad 1945, s. 89 og 124ff

4. Christian Christiansen & Hans Hansen: *Haandbog i socialdemokratisk Ungdomsarbejde*. DsU's Forlag 1927, s. 176

5. Carl Erik Andresen: Hedtoft og Danmarks socialdemokratiske Ungdom 1921-1929. *Århus Stifts Årbøger 1999*, s. 84

6. Årsagen tilskrives almindeligvis de lange perioder, hvor partiet var forbudt og måtte operere i eksil grundet "Socialistlovene", se f.eks. Johnny Laursen: *Arbejderbevægelsen i Tyskland. Fra Preussen til Det tredje Rige*. Fremad 1986

7. Max Westphal: *Was wir wollen. Die wirtschaftlichen und kulturpolitischen Ziele der Arbeiterjugendbewegung*. Berlin 1921; Erich Ollenhauer: *Arbeiterjugend und Republik*. Berlin 1922; Erich Ollenhauer: Aarhus – en Begyndelse. *Aarhus-Bogen*. DsU's Forlag 1924; Birgitte Seebacher-Brandt: *Biedermann und Patriot. Erich Ollenhauer – ein sozialdemokratisches Leben*. Berlin 1984, kapitel 2.

Det omtalte program er Socialistisk Ungdoms-Internationales vedtagne program, som f.eks. er trykt på side 32ff i *The Socialist Youth International. Objects, Structure and Activity* (1931).

8. Christiansen & Hansen 1927, op.cit., s. 177-178; Ollenhauers tale er trykt in extenso i *Aarhus Bogen*, op.cit.

9. Christiansen & Hansen 1927, op.cit., s. 178.

10 citeret efter Andresen 1999, op.cit., s. 91-92. Kritikeren var i øvrigt den mere modernitetsfascinerede Arne Sørensen, som siden brød med Socialdemokratiet og stiftede partiet Dansk Samling.

11. Christiansen & Hansen 1927, op.cit., s. 168

12. Ibid., s. 97

13. *The Socialist Youth International. Objects, Structure and Activity* (1931), s. 34

14. Hedtofts tale er aftrykt i Jacobsen 1945, op.cit., s. 128. Se desuden Andresen 1999, op.cit., s. 88ff

15. Se kongressens trykte referat: *Internationaler sozialistischer Jugendkongress in Hamburg von 24. Mai bis 26. Mai 1923. Die Verhandlungen und Beschlüsse der Tagung*.

16. *Internationale sozialistische Jugendarbeit. Die Tätigkeit der Sozialistischen Jugend-Internationale und der ihr angeschlossenen Jugendverbände in den Jahren 1923 bis 1925*, s. 7

17. IISG (Amsterdam), Sozialistischen Jugend-Internationales arkiv, brevet befinder sig i mappe 543-552.

18. *Arbejderhøjskolen*, diverse årgange; *Arbejderoplysning* (tillæg til *Socialisten*), diverse årgange; *Rød Ungdom*, diverse årgange.

19. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 38b, brev til Ella Holleufer fra Hannover 8.1.1924; Karl Raloff: *Et bevæget Liv*. Forlaget Fremad 1969, s. 34ff; Seebacher-Brandt 1984, op.cit.
20. Byhistorisk Arkiv Esbjerg, Julius Bomholts arkiv, brev fra Tinz 16.1.1924
21. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 38b, brev til Ella Holleufer fra Berlin 12.1.1924.
22. IISG (Amsterdam), Sozialistischen Jugend-Internationales arkiv, mappe 543-552, korrespondance mellem Hans Hansen og Erich Ollenhauer
23. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 38b, brev til Ella Holleufer fra Berlin 12.1.1924
24. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 65, avisartiklen "Fra Tysklands røde Arbejderhøjskole" trykt i *Vestjyllands Socialdemokrat* i 1924.
25. Notesbøgerne ligger i ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 65
26. "Brev fra Thüringen". *Rød Ungdom*, april 1924
27. Ibid.
- Tegnsætningen (og stavfejlene) er Hedtofts egen.
28. "Nyt fra Ungdoms-Internationale. Eksekutivkomitéens Møde i Hannover 8.-9. Januar". *Rød Ungdom*, februar 1924
29. "Afskedsfest for Hans Hansen". *Rød Ungdom*, marts 1929, s. 22
30. Oversat fra svensk. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 27, Rickard Lindström, brev fra London den 15. marts 1929.
31. ARAB (Stockholm), Zeth Höglunds arkiv, brev fra Hans Hansen
32. Som note 30, brev fra Stockholm den 1. november 1930.
33. ABA, Socialdemokratiets arkiv, kasse 841, læg 1. Beretningen er vedlagt 6 mapper med papirer fra Werbe-Abteilung.
34. Der skulle nok have stået 1931. Hedtoft befandt sig så vidt vides kun kortvarigt i Tyskland i 1930, men var derimod på rundrejse i Østrig og Sydtyskland fra juli til september 1931.
35. ABA, Socialdemokratiets arkiv, kasse 841, læg 1, s. 1
36. Ibid., s. 3
37. Ibid., s. 4
38. Ibid., citaterne er fra s. 6
39. Ibid., s. 4-5
- Hedtofts beretning er i arkivet vedlagt 6 mapper med bilag, men den omtalte dokumentsamling "Zeugnisse..." er ikke blandt dem. Samlingen blev formentlig brændt i 1940.
40. Ibid., s. 10
41. Oversat fra svensk. ABA, Hans Hedtofts arkiv, kasse 27, Rickard Lindström, brev fra London den 5. maj 1929.
42. Som note 41, brev fra London den 11. juni 1929.

43. Som note 41, brev fra London den 11. august 1929.

44. Samtidens breve fra Ollenhauer er mht. disse begebenheder meget kortfattede, men bekræfter Lindströms udlægning.

45. Hans Hansen: "Fagbevægelsen og Oplysningsarbejdet. Interessante og vidtrækkende Forslag til Behandling i Amsterdam-Internationale" *Socialisten*, nr. 8, 1929.

Arbejdet i komiteen blev i høj grad diskuteret med Ollenhauer, se korrespondancen i Socialistisk ungdoms-internationales arkiv (som note 22).

46. Som note 22

47. *Bulletin der Sozialistischen Arbeiter-Internationale*, diverse årgange; Hans Hansen: "Hvad er S.A.I.?", *Solhverv*, 1928; "Internationale efter det tyske Sammenbrud", *Socialisten*, september 1933

48. Se side 71ff i specialet, som kan lånes i ABA.

Abstract

Kristian Bruhn: Hans Hedtofts internationale kontakter & inspirationer 1923-32, Arbejderhistorie 2/2011, s. 10-25.

This article is part of the Master's thesis "The Democrat. A political-ideological biography of the young Hans Hedtoft" that won the research prize "Arbejderhistorieprisen 2009". The thesis aims at examining the development of Hedtoft's political and ideological thinking and the early career in the International and Danish labour movement until app. 1933/1935

This article focuses on the career in Socialist Youth International. Unlike previous Hedtoft studies this analysis has included source material from the SYI Archive at IISG.

Hedtoft was strongly engaged in the work of SYI from the founding in 1923 until he left the organisation in 1932. His work in SYI gave him a lifelong friendship with Erich Ollenhauer and several other international contacts, an opportunity to travel around Europe, and a solid understanding of European affairs, especially the challenges facing the Weimar Republic as well as the new ideological phenomena: Communism, Fascism and Nazism.

The work in Socialist Youth International convinced Hedtoft that the main concern of socialists was no longer the traditional capitalism vs. socialism conflict but instead the new conflict: democracy vs. the three dictatorship ideologies. Hedtoft later became the key figure in the fight against Communism,

Fascism and Nazism in and the first among the Danish socialists to advocate a shift in Danish defence policy away from pacifism.

Kristian Bruhn, cand.mag.
Arkivar i Rigsarkivet
kbh@ra.sa.dk